

MACEDÓNIA GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓÉRETTSÉGE

A tanulmány Macedónia gazdasági integrációérettségét mutatja be, elsősorban az Európai Unió szemszögéből. 2003-ban, a thesszaloniki csúcson az ország ígéretet kapott arra, hogy az Unió által szabott feltételek teljesítése esetén a közösség teljes jogú tagjává válhat. 2005 óta az ország hivatalos tagjelölt állam, azonban azóta sem kezdődtek el a csatlakozási tárgyalások. A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy megvizsgálja, hogy emögött gazdasági, vagy inkább politikai okok húzódnak meg. A gazdasági felkészültség mérésére a tanulmány a Palánkai Tibor által kidolgozott integrációérettség-elméletet, illetve annak az ország jellegzetességei alapján módosított változatát hívja segítségül.

1. MACEDÓNIA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KAPCSOLATÁNAK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Az Európai Unió és Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság¹ közötti érdemleges kapcsolatfelvétel csupán a kilencvenes évek közepére valósult meg: 1996 elején csatlakozott az ország az Európai Unió PHARE programjába, 1997-ben a Miniszterek Tanácsa politikai és gazdasági feltételeket szabott a bilaterális kapcsolatok fejlesztését illetően. 1998 eleje és 2005 között folyamatos fejlődés figyelhető meg a kapcsolatokban. A térség államai közül elsőként, 2001 áprilisában írta alá az ország a *Stabilitációs és társulási megállapodást* (amely 2004. április 1-jén lépett életbe) és 2004 márciusában nyújtotta be tagjelölti kérelmét. 2005. december 16-án vált tagjelölt állammá, s azóta várja a csatlakozási tárgyalások megkezdését. 2009 októberében az Európai Bizottság hivatalosan is javasolta a csatlakozási tárgyalások megindítását, azonban összességében 2005 óta a legnagyobb eredményt a macedón állampolgárok vízummentes beutazása jelentette a schengeni övezetbe (2009. december) [Európai Bizottság, 2014]. Érdemleges előrelépés azóta nem történt a két fél kapcsolatában. Ennek legfőbb oka az ország Görögországgal folytatott, lényegében mind a mai napig lezáratlan (név)vitája.

2. A GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓÉRETTSÉG MÓDSZERTANÁRÓL

Az integrációérettség fogalmát Palánkai Tibor alkotta meg, és kutatásai során azt a kelet-közép-európai országokra alkalmazta. „Az integrációérettség az adott integrációs formából származó előnyök maximális kihasználásának képessége a költségek

¹ Az ország a névhasználat ügyében, az ENSZ közbenjárásával 2005-ben állapodott meg Görögországgal: a Macedónia elnevezéssel kapcsolatban Görögországnak az a kifogása, hogy a Macedónia alkotmányos név használatával az ország területi követeléseket támaszthat Görögország Makedónia nevű északi területeire. A tanulmány során mindkét terminológiát szinonimaként használom, mivel a nemzetközi élet is megosztott az ügyben. Az ország neve az ENSZ-ben Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság. Több állam, köztük Magyarország is, a Macedónia nevet használja a diplomáciai kapcsolatokban.

és a hátrányok minimalizálása mellett. Az integrációérettséget a költségek és hasznok mérlegével lehet mérni. Egy ország akkor integrációérett, ha a tagság pozitív végösszegű játék, vagyis egészében előnyös számára.” [Palánkai, 2004: 37]. Palánkai Tibor szerint a gazdasági integrációérettség a következő alapkritériumokkal határozható meg: működő piacgazdaság, versenyképesség, makrostabilitás és stabilizáció, konvergencia, finanszírozhatóság és finanszírozás. Ezek nem teljesen objektív, egyértelmű fogalmak, mérésük nem könnyű.

Kutatásomat elsősorban erre a módszertanra alapozom, azonban a Nyugat-Balkán államai – köztük Macedónia – sok tekintetben különböznek a kelet-közép-európai országoktól, ezért a módszertan kiegészítésre, módosításra szorul, amely alkalmazkodik a térség országainak jellegzetességeihez, sajátosságaihoz. Mindenképpen komolyabb figyelmet kell fordítani Macedónia felzárkóztatására, gazdasági konvergenciájára, hiszen jóval fejletlenebb állam, mint az Európai Unió tagállamai, vagy akár a korábban csatlakozott kelet-közép-európai országok. A legutóbbi bővítések tapasztalatai is ezt indokolják. A versenyképesség mérésekor kiemelt figyelmet kell, hogy kapjon a korrupció, hiszen mértéke nagyban befolyásolja a versenyképességet, valamint a tőkevonzó-képességet (utóbbi a felzárkózás, a konvergencia területén bír kiemelkedő jelentőséggel). Ugyanakkor ki kell emelni, hogy mind a korrupció, mind a versenyképesség mérése igencsak bonyolult.

A *működő piacgazdaság* leginkább az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) által 1994-ben megalkotott éves „átalakulási mutatójával” ragadható meg. Elemzése során az EBRD a következő mutatószámokat veszi sorra: szektorokra kiterjedő nagy privatizáció, kisméretű privatizáció, kormányzás és vállalatok átszerveződése, árliberalizáció foka, külgazdasági és árfolyamrendszer, versenypolitika, bankreform és kamatláb-liberalizáció, az értékpapírpiac és a nem bank jellegű pénzügyi intézmények működése, valamint az infrastrukturális fejlődés. A Transition Report az egyes paraméterekkel kapcsolatosan az átalakulás állását és fejlődését 4-es skálán méri, ahol az 1 az átalakuló reformok hiányát jelenti, a 4 pedig a fejlett piaci gazdaságokéhoz hasonló szintet jelez [EBRD, 2009]. Akkor tekintem Macedóniát e téren érettnak a csatlakozásra, ha az átalakulási index során figyelembe vett 9 mutatószám átlaga meghaladja a 3,4-et, azaz a fejlett piacgazdaság szintjét közelíti. További feltételeket is meghatározok: egyrészt egyik mutatószám sem lehet 3-nál alacsonyabb értékű, másrészt a korábbi évekhez képest nem történhetek súlyos visszalépések (azaz nem romolhatott egyetlen mutatószám sem 1 pontnál többet). Ezeket a feltételeket a korábbi csatlakozások tapasztalatai alapján támasztom, ugyanis mind a 2004-ben, mind a 2007-ben csatlakozott államok teljesítették ezeket a kritériumokat. Románia és Bulgária 2004-ben még nem teljesítette ezeket a feltételeket, 2007-re azonban már igen.

A *makrostabilitás* és stabilizáció szempontjából elsősorban a reál GDP növekedést, a munkanélküliséget és az inflációt kell megvizsgálni. Ezeket a mutatókat az EU-országok átlagos teljesítményével, valamint a közel hasonló fejlettségű EU-tagországok mutatóival hasonlítom össze.

A *versenyképesség* fogalma és mérése rendkívül komplex és problematikus, számos tényező határozza meg. Ennek ellenére (de fenntartásokkal), a versenyképesség mérésére elsősorban a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, WEF) által használt elemzéseket, mutatókat érdemes megvizsgálni. Emellett a *Lisbon*

Score Board egyes mutatószámai sem hagyhatók figyelmen kívül. A versenyképesség alapkritériuma alapján akkor tekintem a nyugat-balkáni államot integrációérettnek, ha versenyképességi mutatószáma közelít az Európai Unió tagállamainak szintjéhez, nem sokkal marad el tőle, vagy esetleg valamelyik tagállam előtt helyezkedik el a rangsorban. A korrupció esetében pedig fontos kritérium, hogy a tagjelölt állam folyamatosan erőfeszítéseket tegyen annak megfékezésére, csökkentésére. Ez leginkább az Európai Bizottság éves országjelentései, a *korrupciós érzet* Transparency International által meghatározott *indexe* (Corruption Perception Index, CPI) illetve a Világbank által meghatározott *korrupciós index* alapján állapítható meg.

A konvergencia mérésekor a következő mutatókat és kritériumokat fogom megvizsgálni: az egy főre jutó GDP-t az EU15-tel és EU27-ekkel összehasonlítva, valamint az EU által meghatározott konvergenciakritériumokat: a koppenhágai kritériumrendszert² és a maastrichti kritériumrendszert.³ Akkor tekintem Macedóniát e téren késznek a csatlakozásra, ha az egy főre jutó (vásárlóerő-paritáson mért) GDP-je eléri az EU27-ek, vagy legalább az EU12-ek átlagát napjainkban, vagy a régi tagországok csatlakozásának időpontjában. A 2007-ben csatlakozott államok fejlettségi színvonalát az átlagba beleszámolom, mivel azonban Románia és Bulgária véleményem szerint csatlakozásuk időpontjában e szempontból nem álltak készen a tagságra, az akkori értékeiket nem veszem külön számításba. A koppenhágai kritériumrendszert teljes mértékben teljesítenie kell (kivéve a 4. kritériumot, mivel annak teljesítése elsősorban az Európai Unión múlik) ahhoz, hogy érettnek tekinthessem az országot. A koppenhágai kritériumrendszer részletesebb bemutatása azért bír jelentőséggel, mivel Macedónia történelméből, tradícióiból adódóan más értékeket, normákat vall, például mást jelent az ország számára a demokrácia, a működő piacgazdaság fogalma, mint a nyugat-európai államoknak és ezen kritériumok teljesítését szigorúan kell venni. A maastrichti kritériumok kapcsán pedig azt vizsgálom meg az egyes mutatók alapján, hogy az ország vajon a jövőben képes lesz-e teljesíteni azokat, mennyire áll messze a kívánt értékektől. Emellett egyéb mutatókat is érdemes figyelembe venni a konvergencia szempontjából, mint például a munka termelékenységét vagy a lakosság internethozzáférést (a cél az, hogy közelítsenek az európai uniós átlaghoz). Mindkettő ahhoz szükséges, hogy Macedónia a jövőben

2 Demokrácia, törvényesség, az emberi és kisebbségi jogokat garantáló intézmények stabilitása; működőképes piacgazdaság megléte; a jelölt képes a tagság kötelezettségeit teljesíteni, köztük elfogadja és ragaszkodik a politikai, gazdasági és monetáris unió céljaihoz; valamint az Unió felkészültsége az újonnan csatlakozók felvételére [Palánkai, 2006].

3 A tagállamoknak magas fokú árstabilitást kell elérniük. A fogyasztói árindexszel mért infláció a vizsgált egyéves időszakban maximum 1,5 százalékponttal térhet el a három legjobb inflációs teljesítményű tagállam színvonalától. A kormányzat pénzügyi pozícióinak stabilnak kell lenniük azáltal, hogy a) a költségvetési hiány nem haladhatja meg a GDP 3 százalékát, valamint b) az államadósságnak kisebbnek kell lennie a GDP 60 százalékánál. (Utóbbi feltételnél a csökkenő tendencia is elfogadott.) A gazdasági és monetáris unióban szükséges a kamatok konvergenciája, azaz a vizsgált évben a hosszú lejáratú államkötvények átlagos, nominális kamatlába nem térhet el 2 százaléknál többel a három legjobb árstabilitási teljesítményű országtól. Végül, a tagállam valutájának részt kell vennie a GMU árfolyam-mechanizmusában (az ERM 2-ben) és két éven keresztül olyan módon stabilnak kell lennie, hogy nem szükséges egyetlen másik tagállam valutájával szemben sem leértékelni [Palánkai, 2006].

ellen tudjon állni az Európai Unió belüli versenynyomásnak, hiszen az alacsony termelékenységű ország vállalatai előbb vagy utóbb kiszorulnak a piacról, a munkanélküliség nő. Az internethasználók száma pedig egyfajta infrastrukturális mutató, hiszen egyrészt azt mutatja, hogy az országban mennyire kiépített az internethálózat, másrészt a lakosság képzettségi színvonalát is kifejezi. Ezek a mutatók a versenyképesség fontos mutatói is egyben [Tilford–White, 2010]. A „gazdaságon kívüli” mutatóként pedig a lakosság várható élettartamát hasonlítom össze az Unió átlagával, illetve a legutóbb csatlakozott államokéval. A gazdaság strukturális szerkezete sem hagyható figyelmen kívül, a kérdés az, hogy mennyire hasonlít, közeledik az Európai Unió gazdasági struktúrájához. Végül, a gazdasági dimenzióban a finanszírozhatóság és finanszírozás úgy ragadható meg a leginkább, ha megvizsgálom, hogy Macedónia a rendelkezésére álló pénzeszközökből mennyit és mire használt fel (a Nemzetközi Valutaalap, az USAID vagy az Unió pénzeszközeiből – CARDS, ISPA és SAPARD) [Palánkai, 2005]. Továbbá, mivel az Európai Unió a pénzügyi forrásaiból nem képes és nem hajlandó teljes mértékben finanszírozni Macedónia felzárkózását, az országba érkező működő tőke mennyiségét, összetételét sem hagyhatom figyelmen kívül a finanszírozhatóság vizsgálata során. Ezek mellett részletesebben meg kell vizsgálni a munkaerőpiacot (a munkavállalási korú népesség foglalkoztatási rátáját, a munkanélküliséget), az elmúlt évtizedek következtében kialakult demográfiai helyzetet. Végül, a csatlakozás feltételezi azt, hogy az Európai Unió és a tagjelölt állam között szoros bilaterális kapcsolatok legyenek, ezért Macedónia külkereskedelmének jellemzőit is figyelembe kell venni az ország gazdasági integráció-érettségének vizsgálatakor. Vizsgálódásom a 2002 és 2012 közötti évekre korlátozódik.⁴

2.1 MŰKÖDŐ PIACGAZDASÁG

Macedóniát a vizsgálat első évében „részlegesen konszolidált demokráciának” tekintette az EBRD. Ez azt jelentette, hogy az országban már megjelentek és jól működtek a demokrácia egyes elemei: például rendszeres választásokat tartottak illetve névlegesen független sajtó működött. Ennek ellenére hiányzott a politikai pártok közötti tényleges verseny, a fékek és ellensúlyok nem működtek megfelelően a hatalmon lévő kormány esetében, hiányoztak az erős nem kormányzati szervezetek, valamint a jogállamiság további erősítésére volt szükség [EBRD, 2002]. A mutatószámok tekintetében a régió államaihoz viszonyítva közepesen teljesít: alacsonyabb szintről indult és tart most, mint Horvátország, viszont Szerbiához hasonlítva jobban működő macedón piacgazdaság állapítható meg. Lassú, de folyamatosan és minden területre kiterjedő javuló tendencia figyelhető meg 2002 és 2012 között.

Az árliberalizáció esetében 2003-ban az ország elérte a 4-es pontszámot, amit elsősorban az áprilisi WTO-csatlakozásnak köszönhetett. Emellett 2002 végére min-

⁴ A kezdő dátum azért fontos, mivel nyomon követhető az Európai Unió hatása a macedóniai gazdaság fejlődésére, utóbbi az adatok rendelkezésre állása határozta meg.

den szomszédos állammal szabadkereskedelmi egyezményeket kötött. A WTO-csatlakozással az ország kereskedelmi szempontból viszonylagosan nyitottá vált, az importtarifát jelentősen csökkentették, a mennyiségi korlátozásokat pedig – néhány kivétellel – eltörölték. A következő években további javulást értek el e téren, a szabadkereskedelmi megállapodások pedig összhangban vannak a WTO és az EU szabályaival [EBRD, 2003 és 2006].

2004-ben a *bankreform* és a *kamatláb-liberalizáció* tekintetében visszalépés figyelhető meg (3-ról 3-ra), ami azzal magyarázható, hogy a bankszektort három nagyobb bank uralta csupán, nem volt köztük igazi verseny, a pénzügyi közvetítés alacsony szintű volt. Emellett az új pénzügyi termékek kifejlesztése lassan haladt [EBRD, 2004]. 2008-ra sikerült csupán újra elérni a 2002-es szintet, amikor új banktörvényt fogadtak el, valamint a banki működés területén sikerült jelentősebb eredményeket elérni [EBRD, 2008]. Az értékpapírpiac és a nem bank jellegű pénzügyi intézmények területén enyhe javulás állapítható meg: a részvénytőzsi aktivitás nőtt az elmúlt évekhez képest. Ennek ellenére a nem pénzügyi intézmények fejlettsége alacsony szinten áll és az elmúlt években csupán enyhe javulás következett be [EBRD, 2004, 2008, 2011]. A nagyprivatizáció terén jelentősebb javulás figyelhető meg az évek múlásával: 2004-ben közel 40, korábban állami vállalatot privatizáltak [EBRD, 2004], 2006-ban pedig az elektromos műveket privatizálták nyílt tender útján. Az utóbbi évben újabb előrelépés történt: új csődtörvényt vezettek be és a vállalati regisztrációt jelentős mértékben megkönnyítették, valamint egy hatékony nyugdíjreformot hajtottak végre, amelynek keretében bevezették a magánnyugdíj rendszerét. A munkavállalók több mint fele csatlakozott az önkéntes magánnyugdíj rendszerhez, ami felülmúlta a várakozásokat és ez végül 26 millió eurós többletkiadást jelentett a kormánynak. A kormány a deficit fedezése érdekében több mint 200 vállalat esetében értékesítette kisebbségi részvényeit. Végül az infrastruktúra területén állapítható meg ez évben javulás. 2006 és 2007 folyamán Macedónia megerősítette versenyhivatalát, hogy a versenyjogot érvényre tudja juttatni [EBRD, 2006]. Emellett 2009-ben a telekommunikáció területén erősebbé vált a verseny a mobilszolgáltatók növekedésével. Ennek ellenére az ország, hasonlóan Szerbiához, e téren viszonylag gyengén teljesít [EBRD, 2009].

A válság a működő piacgazdaság tekintetében mérsékelten érintette az országot, bár a reformok lelassultak. 2011-ben új energiatörvényt fogadtak el, ami az EU-direktíváknak teljes mértékben megfelel és nagyobb versenyhelyzetet és jobb hatékonyságot teremt a macedón energiapiacra. Emellett további javulást ért el a kedvező üzleti környezet tekintetében: a vállalatok regisztrálásán tovább könnyítettek, illetve további vámtarifákat töröltek el [EBRD, 2011 és 2012]. Összességében új, piacokonform törvények elfogadása területén a vizsgált időszakban kiemelten teljesített az ország, jelenleg a kihívást ezek hatékony implementációja jelenti [EBRD, 2010]. A működő piacgazdaság szempontjából a következő évek fő feladata a privatizáció folytatása, a nagyvállalatok értékesítése, mihelyt helyreálltak a nemzetközi piaci feltételek, visszatér a befektetők bizalma, mivel Macedónia kicsi, nyitott ország és nagy szüksége van külföldi forrásokra [EBRD, 2011]. Emellett a bankszektor szereplői közötti versenyt is erősítenie kell (itt a legkevésbé erős a régió országai közül), valamint az energiapiacra a központi hatóság beavatkozását tovább kell csökkentenie [EBRD, 2012].

Elemzésem szempontjából Macedónia majdnem teljesíti integrációérettséggel kapcsolatos kritériumaimat: 2012-re minden területen sikerült legalább hármas szintet teljesítenie, az átlag (3,33) megközelíti, de nem éri el a kívánatos 3,4-es szintet. Ezek ellenére a reformok nagyon lassan haladnak, valamint egy kis visszalépés is megfigyelhető. A jövő biztató, hiszen nagyon közel jár a működő piacgazdaság kiépítéséhez.

2.2. VERSENYKÉPESSÉG

A versenyképesség tekintetében Macedónia a vizsgált államok közül kiemelkedően teljesít: az elmúlt években több mint 10 helyet javított a Világgazdasági Fórum rangsorában (ennél kiemelkedőbb teljesítményre csak Albánia volt képes). A tagállamok közül Görögországot 2012-ben megelőzte, nem sokkal Szlovákia és Románia mögött helyezkedik el.⁵ A többi nyugat-balkáni államot is nagyrészt megelőzi, kivéve Montenegrót. A legfontosabb versenyképességet gátló tényezők a pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés, a kormányzati bürokrácia, a munkaerő nem megfelelő képzettsége és munkához való hozzáállása, valamint a korrupció [WEF, 2008, 2010, 2011 és 2012 alapján]. Ezeknek megfelelően a kormány jövőbeni feladata az, hogy az előbbieken említett korábbi intézkedéseket továbbvigyék (jelentős mértékben egyszerűsítették az új vállalatok bejegyzéséhez elengedhetetlen adminisztrációt) és megkönnyítsék a külföldi vállalatok működését az országban, az oktatást pedig a piaci igényekhez igazítsák. Ehhez erősíteni kell a hazai piacon a versenyt, emellett a monopóliumellenes politika hatékonyságának növelésére is erőteljes az igény.

Az *oktatás* számos területén szükséges a javulás: az alapfokú oktatásban való részvételt kellene elsősorban ösztönözni, de hiányosságok figyelhetők meg a középiskolai és felsőoktatás területein is, kiváltképpen az üzleti iskolák hatékonyságán lehetne javítani. Emellett a munkavállalók képzése sem kiterjedt.

Az ország legfőbb kompetitív előnyei az üzletalapítás akadálytalansága, a vállalatok kedvező adózási feltételei, a munkabér megállapításának rugalmassága, valamint a befektetők védelme. Emellett kedvezőnek mondható a makrogazdasági környezet is [WEF, 2011 és 2012 alapján].

Az *üzleti környezet* tekintetében kiemelkedően teljesít az ország, a Világbank „doing business” rangsorában az utóbbi években maga mögött hagyta nem csupán régióbeli versenytársait, hanem a legtöbb uniós tagállamot is: Litvániát, Lettországot, Ausztriát, Hollandiát, Portugáliát, Belgiumot, Franciaországot, Szlovéniát, Ciprust, Spanyolországot, Szlovákiát, Magyarországot, Lengyelországot, Luxemburgot, Csehországot, Romániát és Bulgáriát, valamint Horvátországot is. Igen kedvező üzleti környezetet teremt a külföldi beruházók számára. Üzletet alapítani két nap alatt, két eljárás keretében lehet (ehhez az OECD államaiban átlagosan 12 nap és 5 eljárás kell), alacsonyak az adóráták (átlagosan 9,4 százalék), az adófizetés kevesebb időt vesz igénybe, valamint a tulajdon regisztrálása olcsóbb az országban, mint az

⁵ 2013-ra tovább növelte versenyképességét az ország, megelőzve Szlovákiát, Romániát és Bulgáriát is [WEF, 2013].

OECD államaiban. Egyedül a villamos energiához való hozzáférés tekintetében teljesít rosszul az ország (átlagosan 157 nap szükséges, valamint az ezzel kapcsolatos költségek magasak), bár évről évre javuló tendencia figyelhető meg ezen a téren is. Emellett az építési engedélyek költsége magasabb, viszont hamarabb, kevesebb eljárás során lehet hozzájuk jutni, mint az OECD államaiban [Világbank, 2013 és 2012]. Az uniós csatlakozás jelentősen javítana az eddig is kedvező üzleti környezeten, hiszen a határokon átnyúló kereskedelem területén jelentősen javulna az ország pozíciója.

A *korruptió* komoly gondot okoz, habár az elmúlt években mindkét vizsgált mutatószám alapján jelentős javulást értek el, ami arra utal, hogy Macedónia elkötelezett a korrupció elleni harc mellett. A korrupció igen elterjedt, mértéke hasonló Bulgária, Románia, Görögország és Olaszország szintjéhez. Régiós összehasonlításban, az országban valamivel nagyobb mértékű a korrupció, mint Horvátországban, a többi országhoz képest azonban jobb teljesítményt mutat, az elmúlt években itt csökkent a legnagyobb mértékben [Transparency International, 2013 alapján].

A *K+F kiadások* tekintetében az ország gyenge teljesítményt mutat, az elmúlt években a GDP csupán 0,2–0,25 százalékát költötte kutatásra és fejlesztésre. Ez az érték az egyik legalacsonyabb a térség államai között, csupán Bosznia-Hercegovina és Albánia költ kevesebbet erre a célra. Emellett a korábban csatlakozott államok is jobb adatokkal rendelkeznek, még csatlakozásuk előtt is [Világbank, 2014 adatai alapján].

A *foglalkoztatottság* területén sem teljesít jól az ország: a munkaképes korú lakosság csupán 43,95 százaléka dolgozott 2012-ben. 2002 és 2012 között 4,32 százalékos javult a foglalkoztatottsági index. Ennél nagyobb mértékű javulás csupán Montenegró esetében figyelhető meg. Ennek ellenére a régióban csak Bosznia-Hercegovina (és Koszovó) rendelkezik alacsonyabb értékekkel, valamint jóval elmarad mind az uniós szinttől, mind Románia és Bulgária adataitól, mind pedig a 70 százalékos célkitűzéstől [Eurostat, 2014 adatai alapján].

Összességében az ország versenyképesség szempontjából nem teljesít rosszul, bár jelentős hiányosságok állapíthatóak meg a K+F kiadások esetében, alacsonynak tekinthető a foglalkoztatottság, az oktatás színvonala, valamint a monopóliumellenes politikáját meg kellene erősíteni. Annak ellenére, hogy kedvező az üzleti környezete, kiváltképpen vállalat alapítás és adózás tekintetében, jelenleg nem tekinthető integrációérettnek. Azonban ha Macedónia folytatja a megkezdett reformjait, valamint a korábbi évekhez hasonló mértékben tudja versenyképességét javítani (ezzel párhuzamosan korrupcióját csökkenteni), közép- vagy hosszú távon a versenyképesség szempontjából nem jelenthet gondot az uniós csatlakozás.

2.3. MAKROSTABILITÁS

Az 1990-es évektől kezdődően a 2000-es évek elejéig az ország a folyó fizetési mérleg jelentős egyensúlytalanságával küzdött, ami veszélybe sodorta a *makrogazdasági stabilitást*. 2003-ban strukturális reformok kezdődtek, amelyek javították a fiskális és külső egyensúlyt [EBRD, 2002]. A reformok közül megemlíthető a már érintett nyugdíjreform, vagy a 2006-ban kezdődő „new business heaven” program,

amelynek célja a macedón gazdaság vonzóbbá tétele a külföldi befektetők szemében (ennek keretében csökkentették a regisztrációs napok és ügyintézés számát, adócsökkentéseket hajtottak végre, adókedvezményeket vezettek be) [EBRD, 2007]. Ezeket a lépéseket tükrözi a reál GDP alakulása a vizsgált időszakban. Ezek ellenére Macedónia a régió országai közül az egyik legalacsonyabb gazdasági növekedést produkáló ország, elmarad a régió növekedési ütemétől [Eurostat, 2014 alapján], ami leginkább annak tudható be, hogy az átmenet által vezérelt növekedés jórészt már lezajlott.

2004-től figyelhető meg jelentősebb gazdasági növekedés; 2004 júliusában nyitották meg újra a macedón acélipari vállalatot, a Balkan Steelt. Emellett a textilipar és vegyipar is jól teljesített a 2000-es évek közepén. [EBRD, 2004 és 2005]. A legmagasabb gazdasági növekedés 2007-ben következett be, ami leginkább a hazai gazdasági teljesítménynek köszönhető: az ország exportteljesítménye jelentősen megugrott, az ipar is jól teljesített, valamint bővült a hazai fogyasztás is [EBRD, 2008]. A válság hatása 2008 negyedik negyedévével kezdte éreztetni hatását az acélipari és textilipari termelés visszaesésével. 2009 első feléve jelentette a mélypontot, amikor az ipari termelés 11 százalékkal volt alacsonyabb az egy évvel korábrinál. A helyzetet a romló világkereslet és csökkenő beruházási kedv súlyosbította [EBRD, 2009]. Azóta lassú felépülés figyelhető meg az országban.

A macedón munkanélküliség az egyik legnagyobb a régióban: a vizsgált államok közül pedig a legmagasabb. A gazdaságpolitika a munkanélküliség csökkentésére nagy hangsúlyt helyezett a vizsgált időszakban, azonban az adatok azt tükrözik, hogy a kedvező makrogazdasági mutatók ellenére sem sikerült érdemben mérsékelni, mindvégig 30 százalék feletti munkanélküliség figyelhető meg. Az erőteljesebb növekedés a munkanélküliség alakulására csekély mértékben hatott. A reformok hatására a munkanélküliség valamelyest csökkent [Eurostat, 2014 adatai alapján], azonban ennek ellenére az informális szektorban dolgozók száma igen magas, ez is tükröződik a munkanélküliségi adatokban, amelyek a legmagasabbaknak tekinthető egész Európában. Emellett a reformok hatékonyságát az is korlátozza, hogy a munkanélküliek régóta azok, alacsonyan képzettek (közel felük nem rendelkezik középfokú végzettséggel), ezért nem tudják kielégíteni a munkaerő-piaci keresletet. Az adó- és járulékcsoökkentések ellenére a munkaerőre rakódó terhek magasak, a munkaerő-piaci szabályozás túlzottan merev (például nem ösztönzi a részmunkaidőt), ezek pedig hátráltatják a munkahelyteremtést [USAID, 2009].

Az *infláció* az egyik legalacsonyabb a régióban, ami a macedón dinár euróhoz való rögzítésének tudható be. 2004-ben és 2009-ben *defláció* volt megfigyelhető [Eurostat, 2014 adatai alapján]. A 2004-es defláció oka a magas munkanélküliség, a munkaerő átszervezése a közsférában, ami jelentősen visszavetette a lakossági fogyasztást az országban. A 2009-es defláció pedig a válság nyomán bekövetkező gazdasági folyamatoknak, a visszaeső lakossági és vállalati fogyasztásnak köszönhető. 2007 végén az infláció hirtelen megugrott, 2008 első felében tetőzött valamivel 10 százalék alatt. Az inflációs nyomást elsősorban a növekvő élelmiszer- és energiaárak váltották ki. Válaszként a központi bank háromszor emelte meg 2008 első felében a jegybanki alapkamatot (a februári 5,1 százalékról májusra 7 százalékra emelve azt) [EBRD, 2008]. 2012-re 3–4 százalék között stabilizálódni látszik az infláció mértéke [Eurostat, 2014 adatai alapján].

A makrostabilitás szempontjából Macedónia nem tekinthető integrációérettnek, mivel a munkanélküliségi ráta a vizsgált időszakban mindvégig jelentős maradt, nem sikerült érdemben csökkenteni. A munkanélküliségi ráta több mint háromszor magasabb, mint az Európai Unióban, még a súlyos gondokkal küzdő tagállamok rátája is alacsonyabb a macedónnál. Emellett az inflációs folyamatok – a rögzített árfolyam ellenére – kiszámíthatatlanok az országban, összességében nem követik az uniós folyamatokat.

2.4. KONVERGENCIA

Macedóniában az egy főre jutó vásárlóerő-paritáson mért GDP vizsgálatom időszakában folyamatosan növekedett. Emellett a régió tagállamai körében a legnagyobb intenzitással emelkedett, ennek ellenére az egyik legalacsonyabbnak tekinthető. 2002-ben az EU27-ek 25 százalékán állt az ország, 2012-ben is csupán 35 százalékán. Románia és Bulgária 2007-es értéke is meghaladja Macedónia jelenlegi értékeit [Eurostat, 2014 adatai alapján]. Ebből a szempontból tehát Macedónia nem integrációérett.

A koppenhágai kritériumokat az ország „megfelelő mértékben” teljesíti, az ország évről évre folyamatosan tovább folytatja a csatlakozáshoz szükséges reformokat. A legutóbbi parlamenti választások nagyrészt a nemzetközi normáknak megfelelően zajlottak le (annak ellenére, hogy az ellenzék bojkottja a választásokig akadályozta a parlament működését), haladás történt a parlament, a rendőrség, az igazságszolgáltatás, a közigazgatás reformja, valamint a kisebbségek védelme tekintetében. Macedónia évről évre teljesíti a *Stabilizációs és társulási megállapodásból* fakadó kötelezettségeit és továbbra is teljes körűen együttműködik a Nemzetközi Törvényszékkel (ICTY). Ennek ellenére további erőfeszítéseket kell tennie, különösen a médiában való véleménynyilvánítás szabadsága (itt jelentős visszaélésekről számoltak be), a bírói kar függetlensége, a közigazgatás reformja, valamint a korrupció elleni küzdelem terén. A politikai pártok közötti párbeszéd intenzívebbé tételére is szükség lenne. A korrupció területén megkezdték a vagyonynyilatkozatok ellenőrzését, azonban szisztematikussá kellene tenni az összeférhetetlenségi nyilatkozatok vizsgálatát, valamint a magas szinten elkövetett korrupciós esetek kezelése is megoldandó. A közkiadások és a politikai pártok finanszírozásának átláthatósága továbbra sem kielégítő. Összességében a korrupció továbbra is széles körben jelen van, és komoly gondokat okoz [Európai Bizottság, 2011 és 2012].

Az emberi jogok és kisebbségek védelmét szolgáló jogszabályi és intézményi keret mára már nagyjából készen áll. Általánosságban tiszteletben tartják a polgári és politikai jogokat, azonban még jellemző a bűnüldözési hivatalokon belüli büntetlenség, valamint az országnak nincs hatékony nemzeti stratégiája a börtönrendszerre vonatkozóan [Európai Bizottság, 2011].

A kisebbségvédelem terén az ország a vizsgált időszak alatt jelentős reformokat hajtott végre, kiváltképpen az albán kisebbség védelme és nyelvhasználatuk biztosítása terén. A 2001-es *ohridi keretmegállapodás* – amelynek keretében elismerték az albánok államalkotó jogait és megállapodtak abban, hogy ahol a nemzetiség aránya meghaladja a 20 százalékot, ott az adott nemzetiség nyelve is hivatalos a mace-

dón mellett – a demokrácia és jogállamiság fontos eleme, bár a nyelvtörvény, a decentralizáció és a méltányos képviselő terén továbbra is hiányosságok fedezhetőek fel [Európai Bizottság, 2009, 2010 és 2011].

A Bizottság [2011] véleménye szerint az ország képes vállalni a tagsággal járó kötelezettségeket, ugyanakkor jelentős hiányosságokkal küzd a jogszabályok végrehajtását és hatékony érvényesítését illetően. A vívmányok teljes körű megszilárdításához elengedhetetlen humán és pénzügyi források hiányoznak. A csatlakozási tárgyalások további lendületet adnának a reformoknak, azonban az ország Görögországgal való kapcsolata évek óta nem javul, emiatt ez folyamatosan kitolódik.

A maastrichti kritériumrendszer mutatószámainak vizsgálatakor az ország 2012 kivételével teljesíti a költségvetési, illetve teljes mértékben az államadóssági kritériumokat, azonban az infláció és a nominális hosszú lejáratú kamatláb tekintetében nem teljesít jól: utóbbi túl magasnak tekinthető (8–10 százalék), míg előbbi nagymértékű ingadozást mutat 2002 és 2012 között (–0,8 és 8,3 százalék között változott) [Eurostat, 2014 adatai alapján]. A költségvetési deficitcél jövőbeli teljesítése szempontjából viszont komoly aggodalmakra ad okot az, hogy a válságra adott válaszként Macedónia expanzív fiskális politikát kezdett folytatni, aminek hatására a korábbi időszakhoz képest az utóbbi években jelentősen megnőtt a költségvetés hiánya. Többek között a kormány vám- és adócsökkentést hajtott végre, valamint 2009 márciusában egy 8 milliárd eurós beruházási projektet indított, amely hét évre szól és nagy infrastrukturális fejlesztéseket tartalmaz az energiaipar, a környezetvédelem, az oktatás és a kultúra területén [EBRD, 2009 és 2010]. Ebből a szempontból tehát az ország nem tekinthető integrációérettnek.

Hasonlóan a régió többi államához, a mezőgazdaság jelentős szerepet játszik az ország gazdaságában, hivatalosan a lakosság 11 százalékát foglalkoztatja. Foglalkoztatottsági szerepe valószínűleg jóval nagyobb, hiszen a szektor nagyban informális: a munkavállalók nagy része szerződés nélkül, vagy szezonálisan dolgozik [Világbank, 2008]. Az ország leginkább hegyvidéki terület (a Vardár-völgy síkságának kivételével), mezőgazdasági területének jelentős része rét, legelő, a juh- és kecsketerelés a jellemző. A búzatermés alacsonynak tekinthető, jelentős mezőgazdasági importra szorul az ország [Kovács, 2010]. Kiemelkedő mezőgazdasági termékei még a bor és a dohány (ezek terén kereskedelmi többlettel rendelkezik az ország az EU-val szemben), a paradicsom, paprika, káposzta. Jugoszlávia élelmiszerellátásában jelentős szerepet játszott az ország és termékei még ma is megtalálhatóak a szomszédos országok piacain [Szabó, 2008]. A GDP több mint 10 százalékát adja a szektor, ennek mértéke folyamatosan, de régiós összehasonlításban lassú ütemben csökken és az átalakulás éveiben sem esett vissza jelentős mértékben a mezőgazdasági termelés [Világbank, 2014 adatai alapján]. Versenyképességi szempontból a mezőgazdaság kompetitív előnyei a kedvező éghajlat és földrajzi fekvés, a tiszta környezet, a viszonylag olcsó és tradicionális mezőgazdasági ismeretekkel rendelkező munkaerő. Ezek ellenére a macedón mezőgazdaság nem tekinthető versenyképesnek, elsősorban az elaprózódott birtokszerkezetnek, alacsony munkatermelékenységnek, a vállalkozói és fejlesztési kedv hiányának, az elavult technológiáknak, valamint a horizontális (termelők közötti) és vertikális (termelők-kereskedők-feldolgozók közötti) együttműködés hiányának köszönhetően. Az ország előtt azonban jelentős lehetőségek is állnak, elsősorban a munkaintenzív termékek és biotermé-

kek előállítása tekintetében, valamint mindenképp hasznos lenne a macedón bor, juh- valamint kecsketermékek népszerűsítése [Szabó, 2008].

Az ország ipara Jugoszlávia fennállása idején élte fénykorát, a központi költségvetésből jelentős összegeket kapott annak fejlesztésére. A dezindusztrializáció az országban lassabb ütemű volt, mint szomszédjainál, hosszan elhúzódó. Annak ellenére, hogy a konfliktusokból kimaradt, a háború és a nemzetközi embargó így is akadályozta a kapcsolatok újraszervezését, mivel tengerparttal nem rendelkezett, északon a Szerbia elleni embargó, délen a Görögországgal kapcsolatos vitája zárta el az országot kereskedelmi partnereitől. Kelet felé gyenge közúti infrastruktúrája, Bulgária felé pedig hasonló exportszerkezete miatt nem tudott nyitni. 2001-ig az etnikai válság is nehezítette az ipari termékek exportját [Lux, 2010]. Az országnak figyelemre méltó tapasztalatai vannak a vas- és színesfémkohászatban, mivel gazdag nikkelen, szilícium-dioxidban, ólom, cink és nemesfémek tekintetében. Jelentősebb vegyiparral és textiliparral is rendelkezik, valamint a gépjárműgyártás terén vannak hagyományai, amit megfelelő külföldi beruházók érdeklődése esetén még jobban ki lehetne használni [UNCTAD, 2012]. Ezek ellenére az ipar területén is hatalmas beruházásokra lenne szükség a meglévő kapacitások fejlesztése és kihasználásának javítása érdekében. Annak ellenére, hogy összességében az ország nagy szolgáltatási szektorral, közepes méretű iparral és kisméretű mezőgazdasággal rendelkezik, a mezőgazdasági termelés modernizációja, illetve szerepének csökkenése mellett a szolgáltatások szerepének és súlyának növelése kellene ahhoz, hogy az ország gazdasági szerkezete egy fejlett ország szerkezetéhez hasonlítson.

Munkatermelékenység szempontjából sem tekinthető integrációérettnek a macedón gazdaság, hiszen annak ellenére, hogy a termelékenység a vizsgált időszakban összességében nőtt, 2011-ben az EU27-ek csupán 57,7 százalékan állt. Emellett a válság hatására a munkatermelékenység jelentős mértékben vissza is esett (60,1 százalékról). Ennek ellenére az ország megelőzi Románia vagy Bulgária hasonló értékeit (51 százalék és 43,5 százalék 2011-ben), azonban nem éri el Horvátország átlagát (2011-ben 70,3 százalék) [Eurostat, 2014 adatai alapján]. A képet árnyalja, hogy a macedón munkaerő drágának tekinthető, a reálbérek pedig magasnak (elsősorban az alacsony képzettségnek és munkamorálnak, valamint a munkaerőpiaci szabályozásnak köszönhetően).

A 100 főre jutó *internetelőfizetők* szempontjából az ország a régiós országok között 2012-re a második legjobban teljesítő ország (Bosznia-Hercegovina után), előfizetőinek száma lassan, de folyamatosan emelkedik. Emellett megelőzi a már tag Bulgária és Románia előfizetőinek számát (bár nem éri el Szlovénia és az EU27-ek átlagát) [Világbank, 2014 adatai alapján].

A *várható élettartam* szempontjából az ország mind a férfiak (72,7 év), mind a nők (77 év) esetében jelentős mértékben elmarad (közel öt évvel) az uniós átlagtól, valamint egy évvel a régiós átlagtól is. (A régióban csupán Szerbiában és Bosznia-Hercegovinában figyelhető meg alacsonyabb várható élettartam). Emellett a mutató növekedése a vizsgált időszakban elmarad mind az uniós, mind a régiós átlagtól [Eurostat, 2014 adatai alapján], ami azt jelzi, hogy a (gazdasági és társadalmi) felzárkózás lassan halad.

Összességében annak ellenére, hogy Macedónia megfelelő mértékben teljesíti a csatlakozás politikai kritériumait, valamint az internetelőfizetők számát tekintve jól

teljesít, jelentős konvergenciabeli hiányosságok fedezhetők fel az egy főre jutó GDP, a munkatermelékenység, valamint a várható élettartam területein, ezért nem tekinthető integrációérettnek.

2.5 FINANSZÍROZÁS ÉS FINANSZÍROZHATÓSÁG

Az ország 1992 óta kap pénzügyi támogatásokat az Európai Uniótól. 1992 és 2006 között a PHARE és CARDS programok keretében Macedónia 800 millió euró támogatást kapott, az Előcsatlakozási Támogatási Eszköz keretében a 2007 és 2013 közötti költségvetési időszakban pedig a Bizottság 622,4 millió eurós keretet állapított meg számára. Horvátországon kívül Macedónia az az ország a nyugat-balkáni régióon belül, amely az IPA mind az öt részére jogosult és le is tudja hívni azokat. Az IPA I, III, IV és V részemet a nemzeti hatóságok kezelik (szerződéskötések, beszerzések), míg a II-t az EU macedón delegációja. Az EU célja az Előcsatlakozási Támogatási Eszközzel az, hogy a tagjelölt állam minél gyorsabban és akadálymentesebben át tudja venni az unió vívmányait [Európai Bizottság, 2014]. Ennek érdekében elsősorban a közigazgatás reformjára (független, szakmai és átlátható közigazgatás megteremtésére), az alapvető jogokra és az igazságszolgáltatásra, a magánszektor (elsősorban a kis- és középvállalkozások) fejlesztésére, agrár- és vidékfejlesztésre, közlekedésre, környezetvédelemre és éghajlatváltozásra, valamint a társadalmi fejlődésre fókuszál. Ennek keretében a legutóbbi program során elsősorban a fenntartható gazdasági növekedésen, a jó kormányzás megvalósításán, a korrupció csökkentésén, valamint a jogállamiság biztosításán és az emberi jogok tiszteletben tartásán, a diszkriminációmentességen volt a hangsúly [IPA, 2011].

A korábbi CARDS program értékelése során a Bizottság azt a következtetést vont le, hogy a program jelentősége és hatásossága⁶ kiemelkedő, azonban a hatékonyság és eredményesség⁷ tovább javítható.⁸ A fenntarthatóság volt a leggyengébb láncszeme a programnak, azaz hosszabb távon az eredmények megtartása további támogatást igényel. A kedvezményezettek bevonása a programozási fázisba nem volt megfelelő mértékű, valamint a tervezési fázisban nem volt részletes elemzés arról, hogy a projekthez pontosan milyen erőforrások szükségesek, ami késedelmekhez és nem megismételhető beavatkozásokhoz vezetett a megvalósítási szakaszban. Az Előcsatlakozási Támogatási Eszköz teljes körű értékelése még nem valósult meg, de egy korai elemzés az előbbieken említett hiányosságok fennmaradására mutatott rá. Emellett olyan következtetéseket vont le, hogy a stratégiai tervezés során a célok nincsenek egyértelműen megfogalmazva, a projekt kiválasztásának folyamatát nem minden esetben támasztja alá objektív mechanizmus. Általában a

6 A tervezett és a tényleges teljesítmények aránya.

7 Eredményesség alatt azt értem, hogy milyen mértékben sikerült a tervezett tevékenységeket, eredményeket elérni.

8 Egy projekt vagy program akkor tekinthető eredményesnek és hatásosnak, ha az bármilyen formában hozzájárul az eredeti célkitűzések teljesítéséhez (például konvergencia vagy fenntartható fejlődés elősegítése). Ez többek között megvalósulhat munkahelyteremtéssel, oktatás- és kutatásfejlesztéssel, vagy környezetvédelem formájában [Nagy, 2010].

projekt végrehajtásához megfelelő eszközöket használnak, de a legfőbb akadály a hatásosságnak és fenntarthatóságnak az elégtelen adminisztrációs kapacitás, a politikai támogatás és nemzeti felelősség hiánya [IPA, 2011].

Az Európai Unió mellett számos más nemzetközi intézmény is támogatja az országot az említett célok elérése érdekében. A Világbank és a USAID projektjeiken keresztül elsősorban a megfelelő üzleti környezet kiépítését, az ország versenyképességének javulását, az ország mezőgazdaságának fejlesztését, a közigazgatás reformját segítik elő [IPA, 2011]. Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) pedig elsősorban a kulcsfontosságú közlekedési útvonalak fejlesztésében vesz részt, ami lehetővé teszi az ország fontos kereskedelmi partnereivel (EU-val és szomszédos államokkal) való együttműködést, javítja az üzleti környezetet. Ezáltal a magán-szektor versenyképessége javul, valamint több beruházás valósulhat meg az országban [EBRD, 2013].

A válság az országot enyhe mértékben érintette, Macedónia megtartotta viszonylagos makroökonómiai stabilitását és képes volt elhárítani a nagyobb reál- és pénzügyi sokkokat. Ennek ellenére az ország 2011 elején – a külső piacokhoz való csökkent hozzáférés (euróválság) és a közelgő, előrehozott választások megjósolhatatlan kimenetele miatt – a Nemzetközi Valutaalaphoz fordult segítségért [IMF, 2013]. Az *elővigyázatossági és likviditási hitelkeret* (PLL) tárgyában megkötött szerződés alapján az ország 2011-ben kvótájának 500 százalékához (344,5 millió SDR), a következő évben további 100 százalékához (68,9 millió SDR) férhetett hozzá. 2011 márciusában az ország 197 millió SDR-t, kvótájának 286 százalékát hívta le, elsősorban, hogy finanszírozza a fizetési mérleg kiegyensúlyozásával kapcsolatos szükségleteit [IMF, 2011]. Az azóta eltelt időszak alatt Macedónia szorosan együttműködik az IMF-fel, azonban jobban oda kell figyelnie költségvetési kiadásaira. Emellett gazdaságpolitikájának mozgásterét nagyban korlátozza a macedón valuta euróhoz való rögzítése, illetve az eurózóna tagállamaitól való kereskedelmi és gazdasági függősége is, amelyek hatására még nem indult újra növekedésnek a belső kereslet, illetve az ország gazdasági teljesítménye [IMF, 2013].

Utóbbihoz elengedhetetlen tényező a közvetlen *külföldi beruházások* beáramlása is. Azonban az UNCTAD [2013] adatainak vizsgálata alapján megállapítható, hogy évről évre Macedóniába áramlik a legkevesebb FDI a régió államai közül (2006 és 2012 között ennek értéke 135 és 693 millió dollár között ingadozott). Emellett annak ellenére, hogy tíz év alatt megtízszerezte az FDI állományát a gazdaság, régiós összehasonlításban ez alacsonynak tekinthető – Horvátország és Szerbia FDI-állománya ötször, illetve hatszor nagyobb. Macedónia viszonylag új keletű célpontnak számít a külföldi beruházók számára. Az országba leginkább privatizáció formájában érkezik a külföldi tőke és elsősorban a bank- illetve a telekommunikációs szektorba. Az UNCTAD [2013] szerint az ország gyenge régiós adataihoz képest gazdasági potenciáljához mérten teljesít, az ország jelentősen javította üzleti környezetét. Ennek ellenére a gazdasági válságból való kilábaláshoz, felzárkózáshoz mindenképpen több külföldi tőkére lenne szüksége, amelyet az Európai Unióval fenntartott kapcsolatának szorosabbra fűzésével el is érhetne a jövőben. Ehhez elsősorban viszont az kell, hogy rendezze viszonyát Görögországgal. Emellett helyzetét nehezíti, hogy kis és elzárt ország, viszonylag kevés természeti erőforrással, valamint szomszédai is kevésbé fejlett államok.

Összességében megállapítható, hogy az ország finanszírozása és finanszírozhatósága nagyban függ az Európai Unió, illetve a jelentősebb nemzetközi szervezetek pénzügyi forrásaitól. Annak ellenére, hogy Macedónia majdnem teljes mértékben ki tudja használni FDI-vonzó potenciálját, ez szemmel láthatóan nem elég a válságból való kilábaláshoz, illetve az Unióhoz való felzárkózáshoz. Emellett az eurózóna válsága is komolyabban érintette az országot, amely végül az IMF segítségével oldódott meg. Az ország nem tekinthető integrációérettnek ebből a szempontból.

3. AZ ELEMZÉSBE BEVONT EGYÉB TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA

3.1 A MUNKAERŐPIAC HELYZETE, DEMOGRÁFIAI KIHÍVÁSOK

Amint a korábbiakban is említettem, európai összehasonlításban az országban a legmagasabb a munkanélküliségi ráta, amit az elmúlt években sem sikerült jelentős mértékben csökkenteni. Legfőbb okokként a munkaerőpiac merev szabályozása, a magas adó- és járulékkerhek, a munkaerő alacsony és nem megfelelő képzettsége emelhetők ki. Előbbiek miatt az informális szektor is nagy jelentőséggel bír, kiváltképpen a primer szektorban.

A két érzékenyen érintett csoport közül a *fiatalok* munkanélkülisége jelentős, 2002 és 2012 között 53,7 és 65,7 százalék körül ingadozott, bár 2006 óta összességében csökkenő trend figyelhető meg [Eurostat, 2014 adatai alapján]. Régiós összehasonlításban Bosznia-Hercegovinában hasonlóan magasak az értékek. A legtöbb fiatal, kiváltképpen, ha alacsony végzettséggel rendelkezik, a mezőgazdaságban tud csak elhelyezkedni, azonban ekkor sokszor nem jelentik be őket és fizetést sem kapnak, családi vállalkozásokban dolgoznak [Világbank, 2008].

A *nők* munkanélküliségi rátája alig haladja meg az általános munkanélküliségi rátát, sőt olyan év is megfigyelhető, amikor a férfiak munkanélküliségi rátája volt magasabb [Eurostat, 2014 adatai alapján]. A képet árnyalja azonban az, hogy a nők részvételi rátája viszont jóval alacsonyabb, mint a férfiaké, 2004 óta 55–56 százalék körül mozog, ami a régió államai közül a legalacsonyabb érték a munkaképes korú népességben belül. Az alacsony részvételi ráta elsősorban azzal magyarázható, hogy a legtöbb nő feleség és számukra a háztartási feladatok elvégzése az elsődleges feladat. Emellett egyre többen folytatnak felsőfokú tanulmányokat is, akik körében a háztartási feladatok elvégzése már nem bír olyan jelentőséggel, mint a kevésbé képzetek esetében. A nők részvételi rátája általában a nagyobb városokban magas, illetve olyan régiókban, ahol jelentős a primer szektor (elsősorban a mezőgazdaság) szerepe [Világbank, 2008].

A két érzékeny csoport mellett érdemes kiemelni a kisebbségek, elsősorban az albánok munkaerő-piaci helyzetét; megállapítható, hogy az ohridi keretmegállapodás ellenére jelentős körökben a munkanélküliség, nehezen találnak munkát, alulreprezentáltak az államigazgatásban. Ez elsősorban azt eredményezi, hogy számuk az informális szektorban folyamatosan emelkedik [USAID, 2009]. Az ország megkezdte a hiányosságok kiküszöbölését, az utóbbi években jelentős mértékben csökkentette az adó- és járulékkerheket és nagyobb figyelmet fordít az oktatásra, bár a reformok hatása csak nagyon lassan válik érzékelhetővé.

A *demográfiai mutatókat* vizsgálva megállapítható, hogy a régió államai közül Albánia után Macedóniában csökken leginkább a népesség növekedési üteme (a vizsgált időszak alatt 4,8 százalékról 2,21 százalékra), bár a népességnövekedés itt az egyik legmagasabb a régió államai közül (szintén Albánia után). A fiatalok aránya a népességen belül jelentősen csökkent [Eurostat, 2014 adatai alapján], aminek egyik magyarázata a jelentős nettó migrációs rátában keresendő. A munkaképes korúak aránya azonban nagyobb mértékben nőtt, mint a nyugdíjasok aránya. Ez a magas népességnövekedés miatt következett be. Összességében megállapítható, hogy Macedóniát is elérte a demográfiai átmenet, azonban a közeljövőben nem kell tartani a gyors elöregedéstől és az eltartottsági index gyors növekedésétől (utóbbi a gyermekkorú és az idős népesség arányát fejezi ki a 15–64 éves népességből [Chizzalli, 2010], és növekedése a jövőben komoly terheket ró a gazdaságra). (2012-ben a 65 éven felüliek aránya 11,73 százalék volt a népességen belül, ennél alacsonyabb adatokkal csak Albánia rendelkezik – az Eurostat [2014] adatai alapján).

3.2 MACEDÓNIA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KÖZÖTTI KERESKEDELEM

A két fél külkereskedelmi kapcsolatait a 2004 áprilisában életbe lépett *Stabilizációs és társulási megállapodás* (SAA) határozza meg. Az SAA hatása egyértelműen pozitívnak tekinthető: 2005-től dinamikusan bővülnek a két fél export- illetve importkapcsolatai, a kereskedelem korábbi évekhez képest jelentős bővülése figyelhető meg. A válság hatására 2009-ben és 2010-ben visszaesett a külkereskedelem mértéke, azonban 2012-re rendeződni látszanak a kapcsolatok, mind az export, mind az import volumene elérte, sőt jelentős mértékben meg is haladta a válság kirobbanása előtti éveket. Az Európai Unió részesedése a macedón exportból a vizsgált időszak alatt növekvő tendenciát mutat, összességében 50–60 százalék körül mozog. Hasonló a részesedése az importból, azonban a tendencia itt csökkenő, elsősorban a növekvő nyersanyagáraknak, illetve Kína előretörésének köszönhetően. A régió, illetve lényegében a CEFTA részesedése közepesnek mondható a 18,39, illetve 25,5 százalékos értékekkel. Az ország kereskedelmi partnerei kellőképpen diverzifikáltak, egyik országgal szemben sem áll fenn jelentős függőség, bár elsősorban szomszédos államokkal kereskedik. Legfontosabb exportpartnerei: Olaszország (8,8 százalék), Görögország (8 százalék), Szerbia (7,7 százalék), Horvátország (2,4 százalék), valamint Bosznia-Hercegovina (0,9 százalékos exportrészesedéssel). Az importpartnerek közül kiemelkedik Görögország (12 százalék), Koszovó (11 százalék), Szerbia (10 százalék), Olaszország (4,7 százalék), Horvátország (3,3 százalék), valamint Szlovénia (3,2 százalék) [Európai Bizottság, 2013 adatai alapján].

Az egységes nemzetközi kereskedelmi áruosztályozás (SITC) alapján Macedónia az Európai Unióba különféle termékeket exportál: elsősorban feldolgozóipari termékeket (SITC 6-8, 55,9 százalék, elsősorban vasötvözeteket és melegen hengerelt vasat, valamint ruházati termékeket), vegyipari termékeket (20,0 százalék), valamint ehetetlen nyersanyagokat, kivételt képeznek az üzemanyagok (SITC 2, 9,7 százalék). Jelentősebb exporttermékei még az élelmiszerek és élő állatok, valamint a nyers dohány (4,2 százalék illetve 3,4 százalék). Az Európai Unióból elsősorban a SITC 6-7 árucsoportok érkeznek (leginkább szállítóeszközök), valamint ásványi

tüzelőanyagok, kenőanyagok és kapcsolódó anyagok (SITC 3, 22,6 százalék), a vegyipari termékek importja a jellemző. Vasipari (13.) és ruházati (15.) termékek importja tekintetében jelentősebb partnere az ország az Európai Uniónak, export szempontjából pedig az üzemanyagok (13.) tekintetében. Ezekkel együtt az ország az Európai Unió import- illetve exportpartnereinek listáján a 61. illetve 56. helyen szerepel [Európai Bizottság, 2013].

Hasonlóan a többi nyugat-balkáni államhoz, Macedónia is növekvő külkereskedelmi deficittel küzd, ami a válság éveiben kissé mérséklődött. Ennek egy jelentősebb hányada (a vizsgált időszakban 30–70 százaléka) az Európai Unióval szemben realizálódik, ám a deficit mértéke stabilizálódni látszik, azaz az EU-n kívüli partnerekkel egyre jelentősebb deficitet halmoz fel az ország [Eurostat, 2014 adatai alapján]. Ezen a jövőben mindenképpen változtatni kellene, hiszen az egyre növekvő külkereskedelmi deficit az ország makrostabilitását veszélyeztetheti. Ennek ellenére az Európai Unió tagállamaival jelentős kereskedelmi kapcsolatokat tart fent, exporttermékeit és partnereit is igyekszik diverzifikálni és minél magasabb hozzáadott értékű termékeket előállítani. Ezek miatt kereskedelmi szempontból integrációértnek tekinthető az ország.

ÖSSZEGZÉS

Macedónia az Európai Unióval kiépített szoros kereskedelmi kapcsolatok kivételével *egyik vizsgált szempontból sem tekinthető integrációértnek*. A működő piacgazdaság területén az utóbbi évek reformjai jó irányba terelik az országot, néhány éven belül teljesítheti a feltételeket.

Makrogazdaságilag alapvetően stabilnak tekinthető az ország, azonban a régióon belül itt a legmagasabb munkanélküliség és alig csökken, valamint alacsony a foglalkoztatottság, jelentős az informális szektor szerepe. A valuta euróhoz rögzítése évről évre alacsony inflációt eredményez, azonban ez túlságosan behatárolja a macedón gazdaságpolitika mozgásterét, valamint sokszor kihívások elé is állítja azt.

A versenyképesség területén nem teljesít rosszul az ország (kedvező üzleti környezet, reformok), de további reformok kellenek ahhoz, hogy a jövőben állni tudja majd az uniós versenyt. Mindenképpen elengedhetetlen a korrupció elleni harc. Így csupán fenntartásokkal tekinthető integrációértnek e szempontból.

A konvergencia területén súlyos hiányosságok fedezhetők fel: rendkívül alacsony az egy főre jutó GDP – a legalacsonyabb a régióban, és lassú a felzárkózás az uniós szinthez, alacsony a várható élettartam. Ezek ellenére a koppenhágai kritériumrendszer valamint a munkatermelékenység terén nem teljesít rosszul az ország, bár a mezőgazdaság és ipar modernizációja és versenyképességének növelése nem halasztható. Ezekhez, illetve a válságból való kilábaláshoz, további reformok megvalósításához rengeteg külföldi tőkére lenne szükség, azonban FDI szempontjából az ország potenciálja korlátozott, az ország finanszírozása nagyban függ az Európai Unió, illetve a nagy nemzetközi szervezetek pénzügyi támogatásától. Előbbi esetben a válság következtében a pénzügyi források szűkültek. Az ország helyzetén mindenképpen segítene az, ha végleg sikerülne rendeznie névvitáját Görögországgal, hiszen akkor a külföldi befektetők beruházási kedve is nagyobb lenne.

Összességében Macedónia a régió államai közül nem teljesít rosszul integráció-érettség tekintetében. A fentiek alapján gazdasági helyzete, felkészültsége nem indokolja a csatlakozási tárgyalások halogatását, ennek inkább politikai, mint gazdasági okai vannak.

IRODALOM

- Chizalli, Roberto (2010): A népesség szerkezetének átalakulása, in: Horváth Gyula-Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában*, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, p.145–167.
- EBRD (2013): *Strategy for the former Yugoslav Republic of Macedonia, Document of EBRD*, London.
- EBRD (2012): *Transition Report 2012, Integration Across Borders*, London.
- EBRD (2011): *Transition Report 2011, Crisis and Transition: The People's Perspective*, London.
- EBRD (2010): *Transition Report 2010, Recovery and reform*, London.
- EBRD (2009): *Transition Report 2009, Transition in crisis?*, London.
- EBRD (2008): *Transition report 2008, Growth in Transition*, London.
- EBRD (2007): *Transition Report 2007, People in Transition*, London.
- EBRD (2006): *Transition Report 2006, Finance is Transition*, London.
- EBRD (2004): *Transition Report 2004, Infrastructure*, London.
- EBRD (2003): *Transition Report 2003, Integration and Regional Cooperation*, London.
- EBRD (2002): *Transition Report 2002, Agriculture and Rural Transition*, London.
- Európai Bizottság (2014) bővítéssel kapcsolatos honlapja:
http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/former-yugoslav-republic-of-macedonia/index_en.htm (Letöltés dátuma: 2014-06-01).
- Európai Bizottság (2013): *Macedonia FYR, EU Bilateral Trade and Trade with the World*, DG Trade, Brussels.
- Európai Bizottság (2012): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2012–2013.*, Brüsszel.
- Európai Bizottság (2011): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2011–2012.*, Brüsszel.
- Európai Bizottság (2010): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2010–2011.*, Brüsszel.
- Európai Bizottság (2009): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2009–2010.*, Brüsszel.
- Eurostat honlapja (2014):
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (utolsó letöltés dátuma: 2014-06-05).

- IMF (2013): Former Yugoslav Republic of Macedonia, 2012 Article IV Consultation and First Post-Program Monitoring Discussions, *IMF Country Report* No. 13/178, June 2013, Washington.
- IMF (2011): Former Yugoslav Republic of Macedonia: First Review Under the Precautionary Credit Line, *IMF Country Report* No. 11/280, Washington.
- IPA (2011): *Multi-annual Indicative Planning Document, 2011-2013, the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, European Commission, Brussels.
- Kovács Teréz (2010): A Balkán mezőgazdasága, in: Horváth Gyula–Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában*, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, p.384–409.
- Lux Gábor (2010): DezinTEGRÁCIÓ ÉS ÚJRSZERVEZŐDÉS A NYUGAT-BALKÁN IPARÁBAN, in: Horváth Gyula–Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában*, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, p.363–383.
- Nagy Sándor Gyula (2010): Szabályosság, hatékonyság, eredményesség az uniós támogatások esetében, *Köz-gazdaság*, 5(4): 117–136.
- Palánkai Tibor (2006): Integrációérettségünk elméleti összefüggései, *Pénzügyi Szemle*, LI: évfolyam, p.302–319.
- Palánkai Tibor (2005) koordinátor: *A magyar gazdaság és társadalom integráció-érettsége, integrációs képessége és felkészültsége alakulása*, Budapesti Corvinus Egyetem, Világgazdasági tanszék, Európai Tanulmányi és Oktatási Központ, Budapest, p. 291– 344.
- Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*, Aula Kiadó, Budapest.
- Szabó Márton (2008): The Agriculture of Macedonia – a Small Tiger or just a Cat?, in: Glatz Ferenc (ed.): *The European Union, the Balkan Region and Hungary*, Volume 2, Europa Institut Budapest.
- Tilford, Simon–Whyte Philip (2010): *The Lisbon Scoreboard X, The road to 2020*, Centre for European Reform, London.
- Transparency International (2013): *Korrupciós érzet indexe 2013*, <http://www.transparency.org/cpi2013/results> (letöltés dátuma: 2014-06-05).
- UNCTAD (2013): *World Investment Report 2013*, United Nations, New York.
- UNCTAD (2012): *Investment Policy Review The former Yugoslav Republic of Macedonia*, United Nations, New York and Geneva.
- USAID (2009): *Republic of Macedonia, Employment and Labor Market*, Washington.
- Világbank (2014): *World Development Indicators*, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20398986~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419~isCURL:Y,00.html> (letöltés dátuma: 2014-06-08).
- Világbank (2013): *Economy Profile: Macedonia FYR, Doing Business 2013*, 10th Edition, Washington.
- Világbank (2012): *Doing Business*, <http://doingbusiness.org/rankings> (letöltés dátuma: 2012-08-14).
- Világbank (2008): FYR Macedonia Labor Market Profile 2004–2007, *Document of World Bank*, Washington.
- WEF (2013): *The Global Competitiveness Report 2013–2014*, Geneva, Switzerland.

- WEF (2012): *The Global Competitiveness Report 2012–2013*, Geneva, Switzerland.
- WEF (2011): *The Global Competitiveness Report 2011–2012*, Geneva, Switzerland.
- WEF (2010): *The Global Competitiveness Report 2010–2011*, Geneva, Switzerland.
- WEF (2008): *The Global Competitiveness Report 2008–2009*, Geneva, Switzerland.

A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR OKTATÓI ÉS KUTATÓI ÁLTAL ÍRT VAGY SZERKESZTETT, 2014-BEN MEGJELENT KÖNYVEK

- Benczes István, Jody Jensen, Kengyel Ákos, Kutasi Gábor, Miklós Gábor, Nagy Sándor Gyula, Palánkai Tibor (Palánkai Tibor szerk.): *Economics of Global and Regional Integration*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014. 408 p.
- Benczes István (szerk.): *Crisis in the West and the East: Economic Governance in Times of Challenge*. Wien: Wiener Verlag für Sozialforschung, 2014. 225 p.
- Blahó András, Czakó Erzsébet, Poór József: *Nemzetközi menedzsment*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014.
- Blahó András, Prandler Árpád: *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014.
- Bod Péter Ákos: *Nem szokványos gazdaságpolitikák – évtizedek óta*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014. 235 p.
- Brodzsky Valentin (szerk.): *Systematic review and analysis of evidences on clinical efficacy and cost-effectiveness of biological drugs for the treatment of Psoriatic Arthritis*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Egészségügyi Közgazdaságtan Tanszék, 2014.
- Kánnai Zoltán: *Analitikus módszerek a pénzügyben és a közgazdaságtanban*. Budapest: Typotex Kiadó, 2014. 303 p.
- Kánnai Zoltán, Szabó Imre, Tallos Péter: *Variációszámítás és optimális irányítás*. Budapest: Typotex Kiadó, 2014. 151 p.
- Kornai János: *Dynamism, rivalry and the surplus economy: Two essays on the nature of capitalism*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 191 p.
- Kovács Erzsébet: *Többváltozós adatelemzés*. Budapest: Typotex Kiadó, 2014. 252 p.
- Péntek Márta (szerk.): *Systematic review and analysis of evidences on clinical efficacy and cost-effectiveness of biological drugs for the treatment of rheumatoid arthritis*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Egészségügyi Közgazdaságtan Tanszék, 2014. 140 p.
- Tasnádi Attila: *Igazságos elosztások*. Budapest: Typotex Elektronikus Kiadó Kft., 2014. 147 p.
- Zalai Ernő: *Reducibilitás és egyensúly Leontief- és Neumann-típusú stacionárius modellekben*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2014. 39 p.